

В. В. ЛЮБЧАК¹, В. М. ПЛАКСА¹, О. І. МАЛІГОН², В. П. ЛЮБЧАК³, Л. М. ХОМЕНКО¹
(Суми)

ЖУРНАЛ «ВРАЧЕБНОЕ ДЕЛО»: У ДЖЕРЕЛ 100-РІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

¹Сумський державний університет, Медичний інститут; ²Харківська медична академія післядипломної освіти; ³Інститут традиційної медицини <ur3abm@i.ua>

Стаття присвячена 100-річчю з моменту виходу в світ першого номера журналу «Врачебное дело» (нині «Лікарська справа • Врачебное дело»), відомого не тільки вітчизняним лікарям, але й фахівцям ближнього та дальнього зарубіжжя. Простежено початок розвитку медичної публіцистики України з 1918 р. на прикладі опрацьованих архівних примірників журналу «Врачебное дело». Визначено актуальні питання медичної публіцистики початку ХХ ст. та їх відображення на сучасному етапі.

Ключові слова: публіцистика; історія; Лікарська справа; Служба крові.

Вступ. 1 грудня 2018 р. минуло 100 років з моменту виходу в світ першого номера журналу «Врачебное дело» (нині «Лікарська справа • Врачебное дело»), відомого не тільки вітчизняним лікарям, але й фахівцям ближнього та дальнього зарубіжжя. Видання до 2018 р. цитувалися в Medlayn, Publayn, Index medicus, входив до переліку наукометричних журналів. З 1946 р. індексувався базою Scopus. З моменту заснування тираж журналу був досить високим – від 5000 до 64 000 примірників. Ініціаторами створення цього наукового видання були члени Харківської медичної спільноти, серед яких найактивнішими були Н. Ф. Мельников-Разведенков, П. І. Шатилов, В. В. Фавр, І. В. Кудинцев та ін.

a

б

Рис. 1. Ініціатори створення журналу «Врачебное дело» Н. Ф. Мельников-Разведенков (*a*) та П. І. Шатилов (*б*)

До початку видання журналу «Врачебное дело» спільнота дала згоду на вихід у світ першого «Харьковского медицинского журнала», опублікованого у 1906 р. Наукові статті ґрунтувалися на досягненнях вчених та лікарів, але за відсутності

засобів і умов роботи журнал було закрито (1917 р.). Незабаром, 1 грудня 1918 р., опубліковано перший номер щотижневого наукового і професійно-суспільного медичного журналу «Врачебное дело» у співпраці з видавництвом «Соціалістична думка». Редакція першого щотижневика вважала за головну мету зібрати за короткий проміжок часу дані медичної літератури тяжкого періоду війни та революції. Незважаючи на те, що журнал було опубліковано на папері низької якості, він мав велику популярність. Того часу, це був єдиний медичний журнал на всю країну.

Рис. 2. Архівне фото: перший випуск журналу 1 грудня 1918 р.

проф. В. В. Фавра (гігієна, санітарія та міська медицина), прив.-доц. Е. К. Істомін (хірургія), проф. Е. Л. Браунштейн (офтальмологія), проф. М. М. Миронов (акушерство і гінекологія), проф. С. Н. Дивиденков (неврологія і психіатрія), проф. Я. С. Аркавін (педіатрія), д-р Л. Л. Рохлін (професійні рухи, лікарський побут і соціальна медицина) [8].

Першими секретарями редакції були: А. І. Гейманович та Л. Л. Рохлін. В наступних номерах Л. Л. Рохлін став редактором, передавши свої напрацювання В. М. Когану-Ясному.

На увагу заслуговує рекламна колонка в першому номері журналу, що свідчить про комерційну його підтримку за умов популярності, наприклад розміщення рекламної компанії «Общество вывоза Германии» [6]. З точки зору сучасної людини XXI ст. це може здатися дивним, але того часу виявляти інтерес до технологій було досить складно, бо не було Інтернету, до якого ми звикли при пошуку інформації про найсучасніші технології й обладнання. Щоб отримати необхідну річ, люди знайомилися з переліком товарів у друкованому каталозі та за відповідним кодом робили замовлення, що доставляли в країну з Німеччини. Дана знахідка вказує, що українська медицина того періоду, незважаючи на тяжкі часи та повну

Мета дослідження – простежити початок розвитку медичної публіцистики з 1918 р. на прикладі опрацьованих архівних примірників журналу «Врачебное дело». Визначити актуальні питання медичної публіцистики початку ХХ ст. та їх відображення на сучасному етапі.

Завдання – дослідити етапи розвитку медичної публіцистики з 1918 р. і донині на прикладі журналу «Врачебное дело»; з'ясувати актуальні питання медицини того часу та їх відображення нині.

Аналіз та обговорення результатів. Завдяки збільшенню зацікавленості суспільства до новітніх технологій в медицині, редакційна колегія взяла за мету гасло «друковане слово повинно відображати побут і професію лікаря». Лікарі почали обговорювати нові тенденції «журнальної справи» і переходу «Врачебного дела» на новий рівень.

До складу першої редакційної колегії входили проф. Н. Ф. Мельников-Разведенков (морфологія), проф. С. В. Коршун (біологія), проф. П. І. Шатилов (внутрішня медицина),

зупинку виробництва медичного обладнання, використовувала найсучасніші технології, а компанії-постачальники медичного обладнання фінансово підтримували існування такого необхідного суспільству видання, засновуючи традиції, що продовжують і донині більшість наукових журналів України.

У подальшому до роботи журналу приєдналися видатні вчені не тільки України, але всього світу. З 1919 р. з ним співпрацювали Л. С. Миронов, В. Я. Данилевський, А. А. Кісель, Л. Л. Гіршман та ін. Редакторами відділів і постійними авторами стали О. О. Богомолець, Н. Н. Петров, А. В. Палладін, К. Н. Георгієвський, М. І. Авербах, В. Н. Шамо́в, В. П. Протопопов, Н. П. Трінклер, А. М. Грінштейн [8].

У період громадянської війни та інтервенції, що порушили нормального життя, оскільки не було світла і тепла, більшість видавничих домів перестали функціонувати. Виняток становив журнал «Врачебное дело», який продовжував регулярно друкуватися. Тяжкі воєнні часи, розруха спонукали редакційну колегію об'єднати суспільство для досягнення єдиної мети – миру.

ПОМОГИТЕ ВОЕННОПЛЕНЫМ!

Лавина выходцевъ изъ плѣна – людскихъ тѣней, когда-то отборныхъ, здоровыхъ людей – дошла до Харькова. Здѣсь у насъ осѣли и будутъ осѣдать тѣсячи и десятки тысячъ саратовцевъ, уфимцевъ, рязанцевъ, сибиряковъ, всѣхъ тѣхъ, на чьей дорогѣ непроходиме фронты гражданской борьбы. Жертвы великой неслѣпости, именуемой войной – что встрѣтили они на своемъ скорбномъ пути? Взаимную злобу и разрушение – естественный финаль пятилѣтней войны. А плѣнные? Чьи они? Кому они принадлежат? О нихъ забыли. Кіевъ мало думалъ о нихъ, занятый борьбою за свою власть, за свое растущее благополучіе. Харькову пришлось бать послѣднимъ затормомъ – и нашъ городъ старой русской духовной культуры долженъ исполнить свой гражданский долгъ.

Товарищи – врачи, помогите военнопленнымъ! Вглядитесь в ихъ безкровныя, землистыя, одутловатыя лица. Поймите ужасъ голодныхъ концентрационныхъ лагерей. Въ нихъ жили они не дни, а годы. И тѣ, хто выжили – больны всѣ, всѣ поголовно. Для тысячъ этихъ больныхъ людей нельзя набрать достаточнаго числа платныхъ врачей, ибо то, что собирается для военнопленныхъ, тотчасъ же уходитъ на пищу для нихъ.

Въ огромномъ культурномъ та врачебномъ центрѣ люди не должны умирать отъ недостатка врачей. Прийдите же на помощь своимъ врачебнымъ трудомъ – удѣливъ времени сколько, сколько можетъ каждый [6].

Досить символічним є дане звернення, надруковане в другому номері журналу 1918 р., яке, на жаль, актуальне і нині. Це підкреслює тяжкий шлях України до повної незалежності, яку крок за кроком протягом ста років здобуває наша держава ціною крові своїх Героїв, не забуваючи про здоров'я та життя мирних громадян.

Розглядаючи найактуальніші питання того часу, матеріали журналу завжди були спрямовані на побудову сучасної моделі охорони здоров'я. Пропагували ідеї профілактики та диспансеризації. З усіх куточків світу в редакцію надходили статті, присвячені питанням розвитку медичної науки та організації охорони здоров'я. Протягом перших п'яти років було опубліковано 450 статей. Якщо протягом року заснування друкувалися лише харківські науковці, то у 1922 р. опубліковано праці авторів з 60 міст країни.

Журнал організував зв'язки з найбільш відомими представниками науково-дослідницької літератури на Заході. До редакції надходили наукові напрацювання з Парижу, Праги, Магдебурга, Брюсселя тощо.

При дослідженні архівних номерів журналу і донині відкривається багато знахідок. Наприклад, у доступній літературі вважають, що перше переливання крові

в Україні зроблено в Одесі у 1922 р. [4]. Однак у третьому номері журналу, надрукованому наприкінці 1918 р. та початку 1919 р., є інформація про створення кров'яних сироваток, що свідчить про переливання крові за групою ще на початку 1919 р. в Харкові [3]. Це означає, що у 2019 р. служба крові України відзначає своє 100-річчя.

З розвитком медичної науки на сторінках журналу широко висвітлювали питання серцево-судинної і легеневої патології. Багато уваги приділяли проблемі туберкульозу, судинним захворюванням головного мозку, нейроінфекційним ураженням. Також актуальними залишалися питання, що стосувалися ЛОР-захворювань, урології, стоматології, радіології, хірургії, історії медицини. Головним завданням журналу було висвітлення проблеми клінічної та експериментальної медицини, яку необхідно вирішувати в тісному зв'язку теоретичної і практичної медицини.

До 15-річного ювілею журналу «Врачебное дело» колегією УРСР від 29 травня 1933 р. було прийнято постанову, в якій вказувалося:

- організувати при Всеукраїнському інституті охорони здоров'я відділ з вивчення медичної преси;
- встановити в 1933 р. премії імені журналу «Врачебное дело»: за кращу сільську лікарню – 10 000 руб., за найкращий пункт науково-дослідницького інституту – 3000 руб.;
- затвердити щорічну премію імені журналу «Врачебное дело» 3000 руб. за найкращу наукову працю в галузі клінічної медицини;
- з 1934 р. розширити обсяг журналу, одночасно почати видання щомісячних доповнень до нього;
- виділити в розпорядження видання спеціальне приміщення, закріпивши його за редакцією [1, 2].

Серед перших статей журналу були такі:

1-й номер:

Серологічний діагноз висипного тифу за методом Р. Weil'я и А. Felix'a.

Пам'яті К. Н. Гамалія.

Про професійних рух серед лікарів.

2-й номер:

Випадок *diabetes inspidus* при лікуванні екстрактом із інфундибулярної частини придатка мозку.

Досвід війни в лікуванні інфікованих ран.

3-й номер:

Про вплив видалення простати на тестикули.

Генез токсико-інфекційних синдромів нервової системи – щодо розвитку атаксії Leyden – Westphal.

Повторювальні курси для лікарів.

У 1968 р. з нагоди 50-річчя журнал був нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної ради Української РСР.

На момент перших випусків журналу штат включав 31 співробітника, в 1991 р. – 10, в 2013 р. – 3, нині – 1. Протягом багатьох років видання журналу відбувається завдяки професійній діяльності Соловйової Галини Олександрівни. До сьогодні допомагають у випуску журналу, знаходячись на заслуженому відпочинку, й інші. Так, більше 55 років присвятила журналу редактор Тамара Олександрівна Мііна та більше 25 років коректор Галина Олександрівна Авдєенко, яких з вдячністю за їх кропотливу працю згадують багато авторів публікацій.

До 1992 р. журнал фінансувало МОЗ України – єдиний його засновник, випуски були регулярними, з дотриманням термінів, після відмови в економічній підтримці – 6 разів на рік, потім – 4, у 2014 р. – 12, на даний час – 8, незважаючи на скрутну фінансову ситуацію, але з належним дотриманням 100-річних традицій української журналістики.

Пройшовши важкий, тернистий шлях тривалістю у 100 років, журнал не втратив своєї популярності, а навпаки, досягає вершин в галузі медичної публіцистики. Всі теми залишаються актуальними. Слід відмітити, що, незважаючи на труднощі, у професійній діяльності колектив завжди добросовісно виконує свої службові обов'язки завдяки згуртованості та доброзичливості. Журнал об'єднує майже всі напрями клінічних дисциплін, а також публікує статті з організації охорони здоров'я, історії медицини, гігієни, біології, клінічної біохімії, терапевтичної ортопедії, стоматології, офтальмології, радіології, фізіо- та фітотерапії, генетики, неонатології, трансфузіології тощо [7].

Роботою редакції керує головний редактор журналу Василь Володимирович Оржешковський (попередники: Г. О. Соловійова, В. В. Загородний, Г. Й. Маркевич, В. В. Лазоришинець, В. Г. Лизогуб, А. Є. Руденко, Д. І. Панченко, О. Горчаков, С. Я. Штейнберг, Н. Ф. Мельников-Разведенков, П. І. Шатилов, В. М. Коган-Ясний, Л. Л. Рохлін), якому допомагають члени редакційної колегії та редакційної ради. До складу редакційної колегії входять фахівці з усіх галузей медицини: Н. Г. Бичкова, С. В. Видиборець, О. П. Волосовець, Ю. В. Вороненко, Л. Г. Воронков, С. Г. Гичка, Є. М. Горбань, Н. Г. Горовенко, Ю. В. Деева, С. М. Дроговоз, П. Ф. Дудка, І. М. Ємець, І. С. Зозуля, В. Е. Казмірчук, Л. Д. Калюжна, Ю. І. Комісаренко, С. І. Коровін, С. О. Крамарьов, В. П. Лакатош, В. Г. Лизогуб, Л. Д. Любич, Р. Г. Процюк, С. О. Риков, Н. О. Савичук, Г. О. Соловійова, О. К. Толстанов, Ю. І. Фещенко, Н. В. Харченко, О. С. Чабан, С. М. Шамраєв, Л. М. Шаповал, В. П. Шипулін, В. П. Ширококов, О. П. Яворовський.

Багато років в житті журналу активно приймали участь такі провідні фахівці, як К. М. Амосова, Л. Я. Бабиніна, М. В. Благодаров, Ж. І. Возіанова, Л. Г. Воронков, І. М. Ганджа, С. М. Гайдукова, В. В. Загородній, С. П. Катоніна, В. М. Князевич, В. М. Коваленко, Є. В. Коханевич, О. П. Краснюк, Б. П. Криштопа, Ю. І. Кундієв, Г. І. Лисенко, В. П. Лисенюк, В. Г. М'ясніков, Т. Д. Никула, В. А. Олійник, Є. Г. Педаченко, Л. А. Пиріг, С. Є. Подпрятков, Ю. В. Поляченко, Л. Г. Розенфельд, А. Ю. Романенко, І. З. Самосюк, А. М. Сердюк, В. П. Сільченко, М. Д. Тронько, А. Р. Уваренко, О. А. Федоровська, І. С. Чекман, С. О. Шалімов, І. П. Шлапак, Є. Є. Шунько.

Журнал завжди був трибуною МОЗ України для впровадження всього нового та передового в медицині, тому редакція журналу докладає всіх зусиль, щоб зберегти унікальне видання, яке може непомітно зникнути серед нових «одnodенних» медичних журналів. Аналізуючи історію становлення журналу, спостерігаємо складний шлях від професійної, а потім адміністративної моделі якості в публіцистиці до індустріальної від особистих думок фахівців до сучасної доказової медицини. Цей довгий шлях довжиною 100 років став взірцем для нових сучасних видань.

Висновки. Незважаючи на труднощі у видавничій справі, недостатнє фінансування, складний період у державі та світі в цілому, медична публіцистика в Україні не зупинялась протягом 1918–2018 рр., а, навпаки, крокувала вперед незважаючи на всі негаразди. Адже багато питань залишаються актуальними для дослідження, хоча досягнуто колосального прогресу науки за 100 років. З історичної точки зору, на прикладі першої згадки про службу крові України на прикінці 1918 р. початку 1919 р., архівні номери журналу мають величезне значення для дослідників історії медицини та її впливу на становлення України як повноцінної, незалежної європейської держави.

Читачі та автори з вдячністю вітають редакційну колегію журналу «Лікарська справа • Врачебное дело» із 100-річчям, бажають процвітання, наснаги в роботі, розширення авторського колективу та налагодження зв'язків з іноземними партнерами.

Список літератури

1. Гейманович А. И. Пятнадцать лет // Врачеб. дело. – 1933. – № 6–7. – С. 292–294.
2. К 15-летию журнала: Постановление редакционной коллегии // Врачеб. дело. – 1933. – № 5. – С. 225–226.
3. Лифшиц Я. И. Некоторые итоги и перспективы // Врачеб. дело. – 1933. – № 6–7. – С. 289–290.
4. Любчак В. В., Любчак В. П., Тимченко А. С., Сміянов В. А. Виробнича трансфузіологія: Монографія. – Суми: Сум. держ. ун-тет, 2017. – 272 с.
5. Новаченко Н. П., Кошкин М. Л., Синельников Р. Д. При помощи медицинской общестственности Харькова // Врачеб. дело. – 1958. – № 12. – С. 121–124.
6. Общество вывоза из Германии: Объявление // Врачебное дело. – 1918. – № 1. – С. 1–2.
7. Павловский Л. Н. 90 лет на страже здоровья (к 90-летию выхода в свет журнала «Врачебное дело») // Лік. справа=Врачеб. дело. – 2008. – № 7–8. – С. 3–9.
8. Редакционная коллегия журнала: Объявление // Врачеб. дело. – 1918. – № 2. – С. 1–2.
1. Gejmanovich A. I. Pyatnadcat' let // Vracheb. delo. – 1933. – № 6–7. – S. 292–294.
2. K 15-letiyu zhurnala: Postanovlenie redakcionnoj kollegii // Vracheb. delo. – 1933. – № 5. – S. 225–226.
3. Lifshic Ya. I. Nekotorye itogi i perspektivy // Vracheb. delo. – 1933. – № 6–7. – S. 289–290.
4. Lyubchak V. V., Lyubchak V. P., Timchenko A. S., Smiyanov V. A. Virobnichya transfuziologiya: Monografiya. – Sumi: Sum. derzh. un-tet, 2017. – 272 s.
5. Novachenko N. P., Koshkin M. L., Sinel'nikov R. D. Pri pomoshchi medicinskoj obshchestvennosti Har'kova // Vracheb. delo. – 1958. – № 12. – S. 121–124.
6. Obshchestvo vyvoza iz Germanii: Ob'yavlenie // Vrachebnoe delo. – 1918. – № 1. – S. 1–2.
7. Pavlovskij L. N. 90 let na strazhe zdorov'ya (k 90-letiyu vyhoda v svet zhurnala «Vrachebnoe delo») // Lik. sprava=Vracheb. delo. – 2008. – № 7–8. – S. 3–9.
8. Redakcionnaya kollegiya zhurnala: Ob'yavlenie // Vracheb. delo. – 1918. – № 2. – S. 1–2.

ЖУРНАЛ «ВРАЧЕБНОЕ ДЕЛО»: У ИСТОЧНИКА 100-ЛЕТНЕЙ
ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКИ

В. В. Любчак, В. М. Плакса, О. І. Малігон,
В. П. Любчак, Л. М. Хоменко (Суми, Україна)

Статья посвящена 100-летию с момента выхода в свет первого номера журнала «Врачебное дело» (ныне «Лікарська справа • Врачебное дело»), известного не только отечественным врачам, но и специалистам ближнего и дальнего зарубежья. Прослежено начало развития медицинской публицистики Украины с 1918 г. на примере обработанных архивных номеров журнала «Врачебное дело». Определены актуальные вопросы медицинской публицистики начала XX в. и их отображения на современном этапе.

Ключевые слова: публицистика; история; Врачебное дело; Служба крови.

MAGAZINE «VRACHEBNOYE DELO»: THE SOURCE OF THE 100-YEAR
HISTORY OF UKRAINIAN MEDICAL PUBLICISM

V. V. Lyubchak¹, V. M. Plaksa¹, O. I. Malihon², V. P. Lyubchak³,
L. M. Khomenko¹ (Sumy, Ukraine)

¹ Sumy State University, Medical Institute; ² Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education;
³ Institute of Traditional Medicine

The article is devoted to the 100th anniversary of the publication of the first issue of the journal «Vrachebnoye delo» (now «Lіkars'ka sprava • Vrachebnoye delo») known not only to domestic doctors, but also to specialists from near and far abroad. The beginning of the development of medical journalism in Ukraine since 1918 is traced, using the example of the processed archive issues of the journal «Vrachebnoye delo». Identified current issues of medical journalism beginning of the twentieth century and their display at the present stage.

Key words: journalism; history; General Medicine; Blood Service.